

ignis est specie subtilissimum corporum; unde nihil prohibet unam aureolam alia esse excellentiorem, sicut unus ignis est alio subtilior.

AD SECUNDUM dicendum, quod una virginitas potest esse major alia, propter majorem recessum a virginitatis contrario; ut dicatur in illa esse major virginitas, quae magis occasiones corruptionis vitat: sic enim privationes intendi possunt, ut cum dicitur homo magis caecus, quia magis elongatur a visu.

## QUAESTIO XCVII.

### DE POENA DAMNATORUM, IN SEPTEM ARTICULOS DIVISA.

Consequenter considerandum est de pertinentibus ad damnatos post iudicium: et primo de poena damnatorum, et igne, quo eorum corpora cruciuntur: secundo de his quae pertinent ad eorum affectum, et intellectum: tertio de iustitia, et misericordia Dei respectu damnatorum.

*Circa primum quaeruntur septem.*

Primo. Utrum damnati in inferno sola poena ignis affligantur.

Secundo. Utrum vermis eorum, quo affliguntur, sit corporalis.

Tertio. Utrum fetus in eis existens sit corporalis.

Quarto. Utrum tenebrae eorum sint corporales.

Quinto. Utrum ignis, quo affliguntur, sit corporalis.

Sexto. Utrum sit ejusdem speciei cum igne nostro.

Septimo. Utrum ignis ille sit sub terra.

### ARTICULUS I.

426

UTRUM DAMNATI IN INFERNO SOLA POENA IGNIS AFFLIGANTUR.

*(S. Thom. 4. Dist. 50. q. 2. art. 3. q. 1. et seq.).*

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod damnati in inferno sola poena ignis affligantur, quia Matth. 25., ubi eorum damnatio exprimitur, fit mentio solum de igne, cum dicitur: *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum.*

2. PRAETEREA. Sicut poena purgatorii debetur peccato veniali, ita poena inferni debetur peccato mortali: sed in purgatorio non dicitur esse nisi poena ignis, ut patet per hoc quod dicitur 1. Corinth. 3.: *Uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit*; ergo nec in inferno erit nisi poena ignis.

3. PRAETEREA. Poenarum varietas refrigerium praestat, sicut cum de calido transfertur quis ad frigidum: sed nullum refrigerium est ponere in damnatis; ergo non erunt diversae poenae, sed sola poena ignis.

SED CONTRA est, quod dicitur in Psal. 10.: *Ignis, et sulfur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum.*

Praeterea. Job 24.: *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium.*

RESPONDEO dicendum, quod, secundum Basilium (*conc. 14. De futuro iudicio, circ. med. et hom. 1. in Psal. 28. a med.*), in ultima mundi purgatione fiet

separatio in elementis, ut quidquid est purum, et nobile, remaneat superius ad gloriam beatorum; quidquid vero est ignobile, et foeculentum, in infernum projiciatur ad poenam damnatorum; ut sicut omnis creatura erit beatis materia gaudii, ita damnatis ex omnibus creaturis tormentum accrescat, secundum illud Sap. 5.: *Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.* Hoc etiam divinae iustitiae competit, ut sicut ab uno recedentes per peccatum, in rebus materialibus, quae sunt multae, et variae, finem suum constituerunt, ita etiam multipliciter, et ex multis affligantur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod quia ignis est maxime afflictivus, propter hoc quod abundat in virtute activa, ideo nomine ignis omnis afflictio designatur, si sit vehemens.

AD SECUNDUM dicendum, quod poena purgatorii non est principaliter ad affligendum, se ad purgandum; unde per solum ignem fieri debet, qui maxime habet vim purgativam: sed damnatorum poena non ordinatur ad purgandum; unde non est simile.

AD TERTIUM dicendum, quod damnati transibunt ex vehementissimo calore ad vehementissimum frigus, sine hoc quod in eis sit aliquod refrigerium; quia passio ab exterioribus non erit per transmutationem corporis a sua pristina naturali dispositione, ut contraria passio ad aequalitatem, vel temperiem reducendo refrigerium causet, sicut nunc accidit; sed erit per actionem spirituales, secundum quod sensibilia agunt in sensum, prout sentiuntur, imprimendo formas illas secundum esse spirituale in organum, et non secundum esse materiale.

### ARTICULUS II.

427

UTRUM VERMIS DAMNATORUM SIT CORPORALIS.

AD SECUNDUM sic proceditur. Videtur, quod vermis, quo affliguntur damnati, sit corporalis, quia caro non potest affligi per vermem spirituales: sed caro damnatorum affligetur per vermem, Judith 16.: *Dabit ignem, et vermes in carnes eorum*, et Eccli. 7.: *Vindicta carnis impii ignis, et vermis*; ergo vermis ille erit corporalis.

2. PRAETEREA. August. dicit 21. de Civit. Dei (*cap. 9. et lib. 20. cap. 22.*): « Utrumque, id est ignis, et vermis, poena erunt carnis »; ergo, etc.

SED CONTRA est, quod Aug. dicit 20. de Civit. Dei (*cap. 22. a med.*): « In poenis malorum inextinguibilis ignis, et vivacissimus vermis, ab aliis atque aliis aliter atque aliter exponitur: alii utrumque ad corpus, alii utrumque ad animam retulerunt; alii proprie ad corpus ignem, tropice ad animam vermem; quod esse credibilis videtur ».

RESPONDEO dicendum, quod post diem iudicii in mundo innovato non remanebit aliquod animal, vel aliquod corpus mixtum, nisi corpus hominis tantum, eo quod non habeat aliquem ordinem ad incorruptionem, nec post illud tempus sit futura generatio, et corruptio: unde vermis, qui in damnatis ponitur, non debet intelligi esse corporalis, sed spiritualis, qui est conscientiae remorsus; qui dicitur vermis, in quantum oritur ex putredine peccati, et animam affligit, sicut corporalis vermis ex putredine ortus affligit pungendo.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod ipsae animae damnatorum dicuntur carnes eorum, pro eo quod carni subjectae fuerunt. Vel potest dici etiam, quod per vermem spirituales caro affligetur, secundum quod passiones animae redundant in corpus, et hic, et in futurum.



sed creatus semel durat inextinguibilis, et succensione non indiget, et ardore non caret»; ergo non est ejusdem naturae cum eo quem videmus.

3. PRAETEREA. Aeternum, et corruptibile non sunt ejusdem rationis, cum nec etiam in genere communicent, secundum Philosophum in 10. *Metaph. (lex. ult.)*: sed iste ignis est corruptibilis, ille autem aeternus, Matth. 25.: *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum*; ergo non sunt ejusdem naturae.

4. PRAETEREA. De natura hujus ignis nostri est, ut luceat: sed ignis inferni non lucet; unde Job 18.: *Nonne lux impii extinguetur?* Ergo ut prius.

SED CONTRA. Secundum Philosophum in 1. *Top. (cap. 6. parum a princ.)*, « omnis aqua omni aquae est eadem specie »; ergo eadem ratione omnis ignis omni igni est idem specie.

Praeterea. Sap. 11. dicitur: *Per quae peccat quis, per haec et torquetur*: sed homines peccant per res sensibiles hujus mundi; ergo justum est, ut per easdem puniantur.

RESPONDEO dicendum, quod ignis propter hoc quod est maximae virtutis in agendo inter reliqua elementa, alia corpora pro materia habet, ut dicitur in 4. *Meteor. (summa 1. cap. 2. circ. med.)*; unde et ignis *dupliciter* invenitur, scilicet in materia *propria*, prout est in sua sphaera, et in materia *aliena*, sive terrestri, ut patet in carbone, sive aërea, ut patet in flamma. Quocumque autem modo ignis invenitur, semper est idem in specie, quantum ad naturam ignis pertinet: potest autem esse diversitas in specie, quantum ad corpora quae sunt materia ignis; unde flamma, et carbo differunt specie, et similiter lignum igneum, et ferrum ignitum; nec differt, quantum ad hoc, sive ignita sint per violentiam, ut in ferro apparet; sive ex principio intrinseco naturali, ut accidit in sulphure. Quod ergo ignis inferni, quantum ad hoc quod habet de natura ignis, sit ejusdem speciei cum igne qui apud nos est, manifestum est: utrum autem ille ignis sit in propria materia existens, aut si in aliena, in qua materia sit, nobis ignotum est; et secundum hoc potest ab igne, qui apud nos est, specie differre, materialiter consideratus. Quasdam tamen proprietates differentes habet ab igne isto, ut quod succensione non indiget, nec lignis nutritur: sed istae differentiae non ostendunt diversitatem in specie, quantum ad id quod pertinet ad naturam ignis.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Augustinus loquitur quantum ad id quod est materiale in igne illo, non autem quantum ad ignis naturam.

AD SECUNDUM dicendum, quod ignis iste, qui apud nos est, lignis nutritur, et ab homine succenditur, quia est artificialiter, et per violentiam in alienam materiam introductus: sed ignis ille lignis non indiget, quibus foveatur, quia vel in propria materia existit, vel est in materia aliena non per violentiam, sed per naturam a principio intrinseco; unde non est ab homine succensus, sed a Deo, qui naturam illam instituit; et hoc est quod dicitur Isa. 30.: *Flatus Domini, sicut torrens sulphuris succendens eam.*

AD TERTIUM dicendum, quod sicut corpora damnatorum erunt ejusdem speciei, cujus modo sunt, quamvis modo sint corruptibilia, tunc autem erunt incorruptibilia ex ordine divinae justitiae, et propter quietem motus coeli; ita est etiam de igne inferni, quo corpora illa punientur.

AD QUARTUM dicendum, quod lucere non convenit igni secundum quemlibet modum existendi, quia in propria materia existens non lucet; unde non lucet in propria sphaera, ut philosophi dicunt: similiter etiam in aliqua materia aliena ignis existens non lucet, sicut cum est in materia opaca terrestri, ut in sulphure: et similiter est etiam, quando ex aliquo grosso fumo ejus

claritas obfuscatur; unde quod ignis inferni non luceat, non est sufficiens argumentum ad hoc quod non sit ejusdem speciei.

## ARTICULUS VII.

432

## UTRUM IGNIS INFERNI SIT SUB TERRA.

AD SEPTIMUM sic proceditur. Videtur, quod ignis ille non sit sub terra, quia Job 18. de homine damnato dicitur: *Et de orbe transfert eum Deus*; ergo ignis ille, quo damnati puniuntur, non est sub terra, sed est extra orbem.

2. PRAETEREA. Nullum violentum, et per accidens potest esse sempiternum: sed ignis ille erit in inferno in sempiternum; ergo non erit ibi per violentiam, sed naturaliter: sed sub terra non potest esse ignis, nisi per violentiam; ergo ignis inferni non est sub terra.

3. PRAETEREA. In igne inferni omnia corpora damnatorum post diem iudicii cruciabitur: sed illa corpora locum replebunt; ergo cum futura sit maxima multitudo damnatorum, quia *stultorum infinitus est numerus (Eccle. 1.)*, maximum oportet esse spatium, in quo ignis ille continetur: sed inconveniens videtur dicere, infra terram esse tantam concavitatem, cum partes terrae naturaliter ferantur ad medium; ergo ignis ille non erit sub terra.

4. PRAETEREA. Sap. 11.: *Per quae peccat quis, per haec et torquetur*: sed mali super terram peccaverunt; ergo ignis eos puniens non debet esse sub terra.

SED CONTRA est, quod dicitur Isa. 14.: *Infernus subitus conturbatus est in occursum adventus tui*; ergo ignis inferni sub nobis est.

Praeterea. Gregor. dicit in 4. *Dialog. (cap. 42. in fin.)*: « Quid obstet non video, quod infernus esse sub terra credatur ».

Praeterea. Jon. 2. super illud: *Projecisti me in corde maris*, Gloss. (*interl.*): « idest in inferno », pro quo dicitur in Evangelio Matth. 12.: *In corde terrae*, quia sicut cor est in medio animalis, ita et infernus in medio terrae perhibetur esse.

RESPONDEO dicendum, quod, sicut Aug. dicit (*lib. 20. de Civ. Dei, cap. 16. a princ.*) et habetur in litera (*4. Dist. 44.*), « in qua parte mundi infernus sit, scire neminem arbitror, nisi cui divinus Spiritus revelavit »: unde Greg. in 4. *Dialog. (cap. 42.)* super hac quaestione interrogatus respondit: « Hac de re temere definire nihil audeo; nonnulli namque in quadam terrarum parte infernum esse putaverunt; alii vero hunc sub terra esse existimant »; et hanc opinionem probabilior esse ostendit *dupliciter*: primo ex ipsa nominis ratione, sic dicens: « Si idcirco infernum dicimus, quia inferius jacet, quod terra ad coelum est, hoc esse infernus debet ad terram »: secundo ex hoc quod dicitur Apoc. 5.: *Nemo poterat neque in coelo, neque in terra, neque sub terra aperire librum*; ut hoc quod dicitur *in coelo*, referatur ad angelos; hoc quod dicitur *in terra*, referatur ad homines viventes in corpore; hoc quod dicitur *sub terra*, referatur ad animas existentes in inferno. Aug. etiam in lib. 12. super Gen. ad literam (*cap. 34. circ. med.*), duas rationes tangere videtur, quare congruum sit infernum esse sub terra: *una* est, ut quoniam defunctorum animae carnis amore peccaverunt, hoc eis exhibeatur, quod ipsi carni mortuae solet exhiberi, ut scilicet sub terra recondantur: *alia* est, quod sicut est gravitas in corporibus, ita tristitia in spiritibus, et laetitia sicut levitas: unde « sicut secundum corpus, si ponderis sui ordinem teneant, inferiora



sunt omnia graviora, ita secundum spiritum inferiora sunt omnia tristiora: et sic sicut conveniens locus gaudio electorum est coelum empyreum, ita conveniens locus tristitiae damnatorum est infimum terrae: neque movere debet, quod Aug. ibidem (*et cap. 33. a princ.*), dicit, quod « inferi sub terris esse dicuntur, vel creduntur », quia in lib. 2. Retractationum (*cap. 24. in fin.*), hoc retractans dicit: « Mihi videor dicere debuisse magis, quod sub terris sint inferi, quam rationem reddere, cur sub terris esse dicantur, sive credantur ». Quidam tamen philosophi posuerunt, quod locus inferni erat sub orbe terrestri, tamen supra terrae superficiem ex parte nobis opposita; et hoc videtur Isidorus sensisse, cum dixit (*hab. in Gloss. ord. sup. illud Isa. 60.: Non erit tibi amplius*) quod « sol, et luna in ordine, quo creati sunt, stabunt, ne impii in tormentis positi fruuntur luce eorum »; quae ratio nulla esset, si infernus infra terram esse dicatur: qualiter tamen haec verba possint exponi, patuit supra (*q. 91. art. 2.*). Pythagoras vero posuit locum poenarum in sphaera ignis, quam in medio totius orbis esse dixit; et regionem illam carcerem Jovis appellavit, ut patet per Aristot. in 2. de Coelo, et Mundo (*tex. 73.*): sed tamen convenientius his, quae in Scriptura dicuntur, est, ut sub terra esse dicatur.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod verbum illud Job: *De orbe transferet eum Deus*, intelligendum est de orbe terrarum, idest de hoc mundo: et hoc modo exponit Greg. (*lib. 14. Moral. cap. 11. inter princ. et med.*) dicens: « De orbe quippe transfertur, cum superno apparente iudice, de hoc mundo tollitur, in quo perverse gloriatur »: nec est intelligendum, quod orbis hic accipiatur pro universo, quasi extra totum universum sit locus poenarum.

AD SECUNDUM dicendum, quod in loco illo conservatur ignis in aeternum ex ordine divinae justitiae, quamvis secundum naturam suam non possit extra suum locum aliquid elementum in aeternum durare, praecipue statu generationis, et corruptionis manente in rebus: ignis autem ibi erit fortissimae caliditatis, quia calor ejus erit undique congregatus, propter frigus terrae undique ipsum circumstans.

AD TERTIUM dicendum, quod infernus nunquam deficiet in amplitudine, quin sufficiat ad damnatorum corpora capienda: infernus enim, Proverb. 30., inter tria insatiabilia ponitur: nec est inconveniens, quod intra viscera terrae tanta concavitas conservetur divina virtute, quae damnatorum omnium corpora possit capere.

AD QUARTUM dicendum, quod hoc quod dicitur: *Per quae peccat quis, per haec et torquetur*, non est necessarium, nisi in principalibus instrumentis peccandi; quia enim homo in anima peccat, et in corpore, in utroque punietur: non autem oportet, quod in loco, quo quis peccavit, in eodem puniatur; cum alius sit locus, qui viatoribus, et damnatis debetur. Vel dicendum, quod hoc intelligitur de poenis, quibus homo punitur in via; secundum quod quaelibet culpa suam poenam habet annexam, prout « omnis inordinatus animus sibi est poena », ut Augustinus dicit (*lib. 1. Confess. cap. 12. in fin.*).

## QUAESTIO XCVIII.

DE VOLUNTATE, ET INTELLECTU DAMNATORUM,  
IN NOVEM ARTICULOS DIVISA.

Consequenter considerandum est de pertinentibus ad affectum, et intellectum damnatorum.

*Circa quod quaeruntur novem.*

- Primo. Utrum omnis damnatorum voluntas sit mala.  
Secundo. Utrum aliquando poeniteant de malis, quae fecerunt.  
Tertio. Utrum magis vellent non esse, quam esse.  
Quarto. Utrum vellent alios esse damnatos.  
Quinto. Utrum impii habeant Deum odio.  
Sexto. Utrum ipsi demereri possint.  
Septimo. Utrum possint uti scientia hic acquisita.  
Octavo. Utrum cogitent aliquando de Deo.  
Nono. Utrum ipsi videant gloriam beatorum.

## ARTICULUS I.

433

## UTRUM OMNIS VOLUNTAS DAMNATORUM SIT MALA.

(*S. Thom. 4. Dist. 50. q. 2. art. 1. q. 1. et seq.*)

AD PRIMUM sic proceditur. Videtur, quod non omnis voluntas damnatorum sit mala, quia, ut dicit Dionys. 4. cap. de Div. Nom. (*part. 4. lect. 19.*), « daemones bonum, et optimum concupiscunt, scilicet esse, vivere, et intelligere »: cum ergo damnati homines non sint pejoris conditionis, quam daemones, videtur quod et ipsi bonam voluntatem habere possint.

2. PRAETEREA. « Malum », ut dicit Dionysius (*ibid. lect. 22.*), « est omnino involuntarium »: ergo si damnati aliquid volunt, illud volunt, in quantum est bonum, vel apparens bonum: sed voluntas, quae per se ordinatur ad bonum, est bona; ergo damnati possunt habere voluntatem bonam.

3. PRAETEREA. Aliqui erunt damnati, qui in hoc mundo existentes aliquos virtutum habitus secum detulerunt, utpote Gentiles, qui habuerunt virtutes politicas: sed ex habitibus virtutum elicitur laudabilis voluntas; ergo in aliquibus damnatis poterit esse laudabilis voluntas.

SED CONTRA. Obstinata voluntas nunquam potest flecti nisi in malum: sed damnati homines erunt obstinati, sicut et daemones; ergo voluntas eorum nunquam poterit esse bona.

Praeterea. Sicut se habet voluntas damnatorum ad malum, ita voluntas beatorum ad bonum: sed beati nunquam habent voluntatem malam; ergo nec damnati aliquam habent voluntatem bonam.

RESPONDEO dicendum, quod in damnatis potest duplex voluntas considerari, scilicet voluntas *deliberativa*, et voluntas *naturalis*: naturalis quidem non



AD SECUNDUM dicendum, quod Augustinus loquitur sub quadam comparatione: non enim vult simpliciter asserere, quod ille vermis sit materialis, sed quod potius esset asserendum, ignem, et vermem materialiter intelligi, quam quod utrumque spiritualiter tantum intelligatur; quia sic nullam poenam corporalem damnati sustinerent, ut patet seriem verborum ejus ibidem insipienti.

## ARTICULUS III.

428

UTRUM FLETUS, QUI ERIT IN DAMNATIS, SIT CORPORALIS.

AD TERTIUM sic proceditur. Videtur, quod fletus, qui erit in damnatis, erit corporalis, quia, Luc. 13., dicit quaedam Gloss. (*ord. sup. illud: Ibi erit fletus*) quod « per fletum, quem Dominus reprobis comminatur, potest probari vera corporum resurrectio »: quod non esset, si fletus ille tantum esset spiritualis; ergo, etc.

2. PRAETEREA. Tristitia, quae est in poena, respondet delectationi, quae fuit in culpa, secundum illud Apoc. 18.: *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum, et luctum*: sed peccatores in culpa habuerunt delectationem interiorem, et exteriorem; ergo etiam habebunt fletum exteriorem.

SED CONTRA. Fletus corporalis fit per quandam resolutionem lacrymarum: sed a corporibus damnatorum non potest fieri perpetua resolutio, cum nihil in eis per cibum restauretur; omne enim finitum consumitur, si aliquid ab eo continue abstrahatur; ergo in damnatis non erit corporalis fletus.

RESPONDEO dicendum, quod in fletu corporali duo inveniuntur: unum est lacrymarum resolutio; et quantum ad hoc fletus corporalis in damnatis esse non potest, quia post diem iudicii, quiescente motu primi mobilis, non erit aliqua generatio, vel corruptio, vel corporalis alteratio: in lacrymarum autem resolutione oportet esse illius humoris generationem, qui per lacrymas distillat; unde quantum ad hoc corporalis fletus in damnatis esse non poterit. Aliud quod invenitur in corporali fletu, est quaedam commotio, et turbatio capitis, et oculorum; et quantum ad hoc fletus in damnatis esse poterit post resurrectionem: corpora enim damnatorum non solum ab exteriori affligentur, sed etiam ab interiori, secundum quod corpus immutatur ad passionem animae in bonum, vel malum: et quantum ad hoc fletus carnis resurrectionem indicat, et respondet delectationi culpae, quae fuit in anima, et in corpore.

Et per hoc patet responsio AD OBJECTA.

## ARTICULUS IV.

429

UTRUM DAMNATI SINT IN TENEBRIS CORPORALIBUS.

AD QUARTUM sic proceditur. Videtur, quod damnati non sint in tenebris corporalibus, quia super illud Job 10.: *Sed sempiternus horror inhabitat*, Greg. in lib. 9. Moral. (*cap. 39. parum a med.*) dicit: « Quamvis ignis ille ad consolationem non luceat, tamen ut magis torqueat, ad aliquid lucet; nam sequaces, quos secum traxerunt de mundo reprobi, flamma illustrante visuri sunt »; ergo non erunt ibi tenebrae corporales.

2. PRAETEREA. Damnati vident poenam suam; hoc enim est eis in augmentum poenae: sed nihil videtur sine lumine; ergo non sunt ibi tenebrae corporales.

3. PRAETEREA. Damnati ibi habebunt potentiam visivam post corporum resurrectionem: sed frustra in eis esset, nisi aliquid viderent; ergo cum nihil videatur nisi in lumine, videtur quod non sint omnino in tenebris.

SED CONTRA est, quod dicitur Matth. 22.: *Ligatis manibus, et pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores*: super quod dicit Greg. (*lib. 9. Moral. cap. 38. vers. fin.*): « Si ignis ille lucem haberet, in tenebras exteriores nequaquam mitti diceretur ».

Praeterea. Basilius dicit super illud Psal. 28.: *Vox Domini intercidentis flammam ignis* (*hom. 1. in hunc Psal. a med. et conc. 14. de Futuro Judicio, circ. med.*), quod « virtute Dei separabitur claritas ignis ab ejus virtute adustiva, ita quod claritas cedet in gaudium beatorum, et ustivum ignis in tormentum damnatorum »; ergo damnati habebunt tenebras corporales: quaedam vero alia, quae ad poenam damnatorum pertinent, determinata sunt (*q. 86.*).

RESPONDEO dicendum, quod dispositio inferni erit talis, quod maxime miseriae damnatorum competet: unde secundum hoc sunt ibi lux, et tenebrae, prout maxime spectant ad miseriam damnatorum. Ipsa autem visio secundum se delectabilis est; ut enim dicitur in principio Metaph., « sensus oculorum est maxime diligibilis, eo quod per ipsam plura cognoscimus »: sed per accidens contingit visionem esse afflictivam, in quantum videmus aliqua nobis nociva, vel nostrae voluntati repugnantia; et ideo in inferno hoc modo debet esse locus dispositus ad videndum secundum lucem, et tenebras, ut nihil ibi perspicue videatur, sed solummodo sub quadam umbrositate videantur ea, quae afflictionem cordi ingerere possunt. Unde, simpliciter loquendo, locus est tenebrosus; sed tamen ex divina dispositione est ibi aliquid luminis, quantum sufficit ad videndum illa, quae animam torquere possunt: et ad hoc satisfacit naturalis situs loci, quia in terrae medio, ubi infernus ponitur, non potest esse ignis nisi foeculentus, et turbidus, et quasi fumosus. Quidam autem tenebrarum harum causa assignant ex commassatione corporum damnatorum, quae prae multitudine ita replebunt locum inferni, quod ibi nihil de aëre remanebit: et sic non erit ibi aliquid de diaphano, quod possit esse subjectum lucis, et tenebrae, nisi oculi damnatorum, qui erunt obtenebrati.

Et per hoc patet responsio AD OBJECTA.

## ARTICULUS V.

430

UTRUM IGNIS INFERNI ERIT CORPORALIS.

(S. Thom. 4. Dist. 44. q. 3. art. 2. q. 1. et seq.).

AD QUINTUM sic proceditur. Videtur, quod ignis inferni, quo cruciabantur corpora damnatorum, non erit corporeus: dicit enim Damasc. in 4. lib. (*Orth. Fid. in fin.*): « Tradetur diabolus, et daemones, et homo ejus, scilicet Antichristus, cum impiis, et peccatoribus in ignem aeternum, non materialem, qualis est qui apud nos est, sed qualem novit Deus »: sed omne corporeum est materiale; ergo ignis inferni non erit corporeus.

2. PRAETEREA. Animae damnatorum a corpore separatae ad ignem inferni deferuntur: sed August. dicit 12. super Genes. ad literam (*cap. 32.*



a princ.): « Spiritualem arbitror esse » scilicet locum, ad quem anima defertur post mortem, « non corporalem »; ergo, etc.

3. PRAETEREA. Ignis corporeus in modo suae actionis non sequitur modum culpae in eo quod igne crematur, sed magis modum humidi, et sicci: in eodem enim igne corporeo videmus affligi justum, et impium: sed ignis inferni in modo suae afflictionis, vel actionis sequitur modum culpae in eo, qui punitur; unde dicit Greg. in 4. Dial. (cap. 43.): « Unus quidem est gehennae ignis, sed non uno modo omnes cruciat peccatores; unusquisque enim, quantum exigit culpa, tantum sentiet de poena »; ergo ignis ille non est corporeus.

SED CONTRA est, quod dicitur 4. Dialogorum (cap. 29. ad fin.): « In ignem gehennae corporeum esse non ambigo, in quo certum est corpora cruciari ».

Praeterea. Sap. 5. dicitur: *Pugnabit orbis terrarum contra insensatos*: sed non totus orbis terrarum contra insensatos pugnaret, si solummodo spirituali poena, et non corporali punirentur; ergo punirentur igne corporeo.

RESPONDEO dicendum, quod de igne inferni *multiplex* fuit opinio: *quidam* enim philosophi, ut Avicenna, resurrectionem non credentes, solius animae post mortem poenam esse crediderunt; et quia eis inconueniens videbatur, ut anima, cum sit incorporea, igne corporeo puniretur, negaverunt ignem corporeum esse, quo mali punirentur, volentes quod quidquid dicitur de poena animarum post mortem per aliqua corporea futura, metaphorice dicitur. Sicut enim bonarum animarum delectatio, et iucunditas non erit in aliqua re corporali, sed in spirituali tantum, scilicet in consecutione sui finis, ita afflictio malorum spiritualis erit tantum, in hoc scilicet quod tristabuntur de hoc quod separabuntur a fine, cujus inest eis desiderium naturale; unde sicut omnia quae de delectatione animarum post mortem dicuntur, quae videntur ad delectationem corporalem pertinere (ut quod reficiantur, vel rideant, vel hujusmodi), ita etiam quidquid de earum afflictione dicitur, quod corporalem punitionem sonare videatur, per similitudinem debet intelligi; sicut quod in igne ardeant, vel foetoribus affligantur, et hujusmodi. Spiritualis enim delectatio, et tristitia cum sint ignotae multitudini, oportet quod per delectationes, et tristitias corporales figuraliter manifestentur, ut homines magis moveantur ad desiderium, vel timorem. Sed quia in poena damnatorum non solum erit poena damni, quae respondet aversioni, quae fuit in culpa, sed etiam poena sensus, quae respondet conversioni, ideo non sufficit praedictum modum punitionis ponere. Et ideo etiam ipse Avicenna (*Metaph. tract. 9. cap. 7.*), alterum modum superaddit, dicens quod animae malorum post mortem non per corpora, sed per corporum similitudines puniantur; sicut in somniis propter similitudines praedictas in imaginatione existentes, videtur homini quod torqueatur poenis diversis; et hunc etiam modum punitionis videtur ponere Augustinus in 12. super Genes. ad litteram (cap. 32.), sicut ibidem manifeste patet. Sed hoc videtur inconvenienter dictum esse; imaginatio enim potentia quaedam est, utens organo corporali; unde non potest esse, quod visiones hujusmodi imaginariae fiant in anima separata a corpore, sicut in anima somniantis: unde etiam Avicenna, ut hoc inconueniens evitaret, dixit quod animae separatae a corpore utebantur, quasi pro organo, aliqua parte coelestis corporis, cui corpus humanum oportet esse conforme, ad hoc quod perficiatur anima rationali, quae est similis motoribus coelestis corporis, in hoc secutus quodammodo opinionem antiquorum philosophorum, qui posuerunt, animas redire ad orbem stellarum [*al. compares stellas*]. Sed hoc est omnino absurdum secundum doctrinam Philosophi, quia anima utitur

determinato organo corporali, sicut ars determinatis instrumentis; unde non potest transire de corpore in corpus, quod Pythagoras ponit, ut dicitur in 1. de Anima (tex. 53.). Qualiter autem ad dictum Augustini sit respondendum infra dicitur (*in resp. ad 2.*). Quidquid autem dicatur de igne qui animas separatas cruciat, de igne tamen, quo cruciabantur corpora damnatorum post resurrectionem, oportet dicere quod sit corporeus, quia corpori non potest convenienter adaptari poena, nisi sit corporea; unde Gregorius in 4. Dialogorum (cap. 29. in fin.), ex hoc ipso probat ignem inferni esse corporeum, quod reprobi post resurrectionem in eum detrudentur. August. etiam (*lib. 21. de Civ. Dei, cap. 10.*), ut habetur in litera (4. Dist. 44.), manifeste confitetur, ignem illum, quo cruciabantur corpora, esse corporeum; et de hoc ad praesens est quaestio. Qualiter autem animae damnatorum ab igne isto corporeo puniantur, alias dictum est (9. 70. art. 3.).

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Damascenus non negat simpliciter illum ignem materialem esse, sed quod non est materialis talis, qualis apud nos est, eo quod quibusdam proprietatibus ab hoc igne distinguitur. Vel dicendum, quod quia ignis ille non materialiter alterat corpora, sed quadam spirituali actione agit in ea ad punitionem, ideo dicitur non materialis esse, non quantum ad substantiam, sed quantum ad punitionis effectum in corporibus, et multo amplius in animabus.

AD SECUNDUM dicendum, quod dictum Augustini potest hoc modo accipi, ut pro tanto dicatur locus ille, ad quem animae deferuntur post mortem, non esse corporeus, quia anima in eo corporaliter non existit, per modum scilicet quo corpora existunt in loco; sed alio modo spirituali, sicut angeli in loco sunt. Vel dicendum, quod Augustinus loquitur opinando, et non determinando, sicut saepe facit in libris illis.

AD TERTIUM dicendum, quod ignis ille erit instrumentum divinae justitiae punientis: instrumentum autem non solum agit in virtute propria, et per proprium modum, sed etiam in virtute principalis agentis, et secundum quod est regulatum ab eo: unde quamvis ignis secundum propriam virtutem non habeat, quod aliquos cruciet secundum magis vel minus, secundum modum peccati, habet tamen hoc, secundum quod ejus actio modificatur ex ordine divinae justitiae; sicut etiam ignis fornacis modificatur ex industria fabri in sua actione, secundum quod competit ad effectum artis.

## ARTICULUS VI.

431

UTRUM IGNIS INFERNI SIT EJUSDEM SPECIEI CUM IGNE NOSTRO.

AD SEXTUM sic proceditur. Videtur, quod ignis ille non sit ejusdem speciei cum igne isto corporeo, quem videmus: August. enim (*lib. 20. de Civ. Dei, cap. 16. a princ.*) dicit, et habetur in litera (4. Dist. 44.): « Ignis aeternus cujusmodi sit, hominem scire arbitror neminem, nisi forte cui Spiritus divinus ostendit »: sed naturam istius ignis omnes, vel fere omnes sciunt; ergo ignis ille non est ejusdem speciei, aut naturae cum isto.

2. PRAETEREA. Gregor. 15. Moralium (cap. 17.), exponens illud Job 20.: *Devorabit eum ignis, qui non succenditur*, dicit: « Ignis corporeus ut esse valeat, corporis indiget fomentis; nec valet nisi succensus esse, et nisi refotus subsistere: at contra gehennae ignis, cum sit corporeus, et in se missos reprobos corporaliter exurat, nec studio humano succenditur, nec lignis nutritur;